

Слухай А. С. Об'єктивація фразеологізмів з колоративами у сучасному англomовному фентезійному дискурсі / А. С. Слухай // Мовні і концептуальні картини світу – 2006. – Вип. 19. – С. 255-260.

A. Slukhai. Color phrasal units in the modern English-language fantasy discourse (from J. R. R. Tolkien to J. K. Rowling) // Language and Conceptual World Images. – Kyiv, 2006. – pp. 255-260.

© Anastasia Slukhai 2006

© Анастасія Слухай 2006

А.С. Слухай, студентка 1 англ. гр. 3 курсу філологічного відділення Інституту філології

**Об'єктивація фразеологізмів з колоративами
в сучасному англomовному фентезійному дискурсі:
від Дж.Р.Р.Толкієна до Дж.К.Роулінг**

Діапазон мовних можливостей колоративів розкривається у дискурсі, зокрема, у художньому мовленні. З іншого боку, художній текст збагачує формально-семантичні можливості колоративів, виступає мовним простором формування їх нових значень, навіть у випадку входження колоративів до складу ідіом, які в даному дослідженні кваліфікуються широко – як такі, які включають до свого складу всі усталені сполучення слів.

Одним з найпродуктивніших жанрів англomовної літератури виступає жанр фентезі, представлений, зокрема, іменами: Дж.Р.Р. Толкієн, К.С. Льюїс, Т. Пратчетт, Т. Гудкайнд, Р. Джордан, Дж. К. Роулінг. Ми розглянемо колоративні фразеологізми, найбільш характерні для художньої мови двох авторів – Толкієна та Роулінг. Такий вибір зумовлений, з одного боку, статусом фразеологізмів як реліктів мовно-ментального шляху етносу, з іншого – плідністю дослідження ідіоколомом в художньому мовленні двох авторів, які належать до різних поколінь не лише за хронологічною ознакою, а й згідно з класифікацією сучасних жанрів фентезі.

Так, Толкієн, основоположник як ігрового, так і епічного фентезі 20-го століття, відомий передусім завдяки своїй епічній трилогії «Володар пернів» (*The Lord of the Rings*), що вийшла з друку у 1954 р., повісті «Гобіт» (*The Hobbit*), та збірці «Сильмаріліон» (*The Silmarillion*), в якій у вигляді окремих історій, коротких повістей і віршованих текстів подано історію Середзем'я – світу, який описує Толкієн у своїх творах.

Книгами Роулінг широка публіка захоплюється хіба що останні сім років – починаючи з того часу, коли вийшла у друг перша частина «саги» про чарівника Гаррі Поттера – «Філософський камінь» (*The Philosopher's Stone*). Наразі читачі чекають на сьому, завершальну частину історії. Особливість сприйняття книг Джоан Кейтлін Роулінг, адресованих передусім читачам молодшого або середнього віку, зрілими прихильниками жанру фентезі полягала у критичному ставленні та іронічності: творчість Роулінг вважалась комерційним проектом, не вартим великої уваги. Абсолютна більшість не-

фанатів Роулінг не припускали (і досі не припускають) можливості порівняння творчого надбання великого Толкієна і романів Джоан Кейтлін.

За будь-якого ставлення до творчості Роулінг неможливо ігнорувати той багатий пласт європейської міфології, нашарування якої піднімає у своїх творах автор – адже, на нашу думку, саме глибинний зв'язок не надто оригінального сюжету більшості романів з міфологічною свідомістю, що мислить категоріями архетипів, зумовлює їхню неабияку популярність як серед дітей, так і серед читачів старшого віку.

Найбагатший матеріал для аналізу колоративів у складі ідіом надають твори Дж.Р.Р. Толкієна. Оскільки увесь світ творів Толкієна є формою об'єктивації міфологічної свідомості, майже усі колоративи, які використовуються у контексті цього світу, реалізують складний комплекс значень, серед яких широко представлені символічні.

Під час дослідження застосовуватимуться три види класифікацій: семантичні, структурні та класифікацію за рівнем мотивації.

За принципом позначення позамовних реалій кольорові фразеологізми у Толкієна можна поділити на такі групи: *ономастичні* (the White Rider – про чарівника Гендальфа), *топонімічні* (the White Tower про головну вежу Гондора, the Golden Wood про ельфійський ліс), *хронологічні* (Black Years) та *концептуальні* (the White Council).

До концептуальних фразеологізмів доцільно віднести ідіоми, які позначають традиційні звичаї і об'єднання, характерні для міфологічного світу авторського Середзем'я.

У складі ономастичних та топонімічних фразеологізмів, які становлять абсолютну більшість у даній парадигмі, найбільш активними є такі кольоропозначення:

- black (the Black Gate, the Black Captain, the Black Rider, the Black Land, the Black Pit)
- white (the White Rider, the White Council, the White Lady, the White Company, the White Tower, the White Mountains, the White Tree, the White Crown, the White Hand, Saruman the White (Саруман – ім'я наймогутнішого доброго чарівника, який потім зрадив своїх товаришів і перейшов на «темний» бік), Mount Everwhite)
- green (Greenhills, Greenway, Greenwood the Great, Legolas Greenleaf (Леголас Зеленолист – ім'я одного з головних персонажів, ельфа, який народився у лісах))
- gold, golden (the Golden Hall, Smaug the Golden (Смауг Золотий – ім'я дракона, відомого тим, що він багато років пролежав на великій горі скарбів, які він відібрав у справжніх власників), the Golden Wood, the Golden Tree, Goldberry (Золотинка - ім'я золотоволосої доброї чарівниці))
- red (Redhorn Gate, the Red Book of Westmarch)
- gray or grey (the Grey Company, the Grey Havens, the Grey Pilgrim, the Grey Fool, the Grey Wanderer, Greyflood, Greywood)
- silver (the Silver Tree, the Silver Crown)

- brown (Radagast the Brown (Радагаст Рябий – ще один чарівник, який умів розмовляти з дикими звірами та рослинами), Brown Lands)
- rose (Rosie Cotton (Розі Коттон - ім'я юної дівчини))

Нерідко зустрічаються і прикметники з широким спектром значень, серед яких представлено і колоративне – наприклад, dark (the Dark Lord, a Journey in the Dark), murky (Mirkwood) та інші.

У складі колоративних ідіом у Толкієна наявні значення принаймні чотирьох типів. Ці типи значень широко представлені у кожному з чотирьох різновидів охарактеризованих вище колоративних фразеологізмів і визначаються як: (1) денотативне; (2) конотативне (оцінне); (3) асоціативне (інтегративно-асоціативне); (4) символічне.

Для кваліфікації колоративних ідіом релевантною є ще одна класифікація, яка дозволяє поділити колоративи на *позитивно або негативно забарвлені*. В основному ця класифікація реалізується за допомогою бінарних опозицій «світлий – темний», «білий – чорний».

Класифікації є не перехресними, це надає можливість схарактеризувати ідіоколорема Толкієна з урахуванням усіх трьох класифікаційних принципів.

Символічне значення. У міфології ельфів Толкієна the White Lady – це одне з верховних божеств, яке символізує небесне сяйво, чистоту, лагідність. Це збігається з словниковим значенням колоративу «білий», який визначається як «абсолютний колір світла і тому – символ чистоти, істини, невинності, жертвовності чи божественності» [9]. Ось чому the White Lady поклонялися в усі часи, називаючи безліччю різних імен – наприклад Gilthoniel «та, що запалює зірки», Elbereth «сніжно-біла» та інші. В одній з розділів «Володаря Кілець» про неї сказано так:

*Snow-white! Snow-white! O Lady clear!
O Queen beyond the Western Seas!
O Light to us that wander here
Amid the world of woven trees!
Gilthoniel! O Elbereth!
Clear are thy eyes and bright thy breath!
Snow-white! Snow-white! We sing to thee
In a far land beyond the Sea.*

Ця ідіоколорема позитивного забарвлення належить до ономастичної групи, як і наступна. Напрочуд сильним є опис у третій частині «Володаря Кілець» Білої Вежі – головної фортеці добрих сил, яка напередодні Великої Битви опинилася під смертельною загрозою. Такою її вперше побачили головні персонажі:

Even as Pippin gazed in wonder the walls passed from looming grey to white, blushing faintly in the dawn; and suddenly the sun climbed over the eastern shadow and sent forth a shaft that smote the face of the City. Then Pippin cried aloud, for the Tower of Ecthelion, standing high within the topmost walls shone out against the sky, glimmering like a spike of pearl and silver, tall and fair and shapely, and its pinnacle glittered as if it were wrought of

crystals; and white banners broke and fluttered from the battlements in the morning breeze, and high and far he heard a clear ringing as of silver trumpets.

Символічне значення є основним типом значень художньо маркованих колоративів, тому його присутність фіксується і в інших прикладах, коли йдеться про наявність у складі колоративів значень інших типів.

Асоціативне значення, так само, як і конотативне, може реалізуватися у двох аспектах – позитивному та негативному. Специфічною особливістю асоціативного значення є те, що через нього у читача виникають асоціації з певним предметом або явищем, найчастіше міфологічного або сакрального характеру.

Ще один персонаж, ім'я якого тісно пов'язане з колоративною символікою – це лісова чарівниця Золотинка. Золотий колір у більшості світових міфологій уособлює життєдайні промені Сонця, щедрість Землі, достаток, чистоту, витонченість, духовну просвітленість, гармонію, мудрість [8]. Погляньмо, як у тексті Толкієна символічне значення золотого кольору доповнюється і посилюється асоціативним використанням колоративів *yellow, green, silver, gold, pale-blue, brown, white*, які в цьому контексті мають виключно позитивне значення. У тексті вони використовуються як засоби підсилення основного прикметника «золотий» і можуть розглядатися також як стилістичний маневр – засіб уникнення тавтології:

In a chair, at the far side of the room facing the outer door, sat a woman. Her long yellow hair rippled down her shoulders; her gown was green, green as young reeds, shot with silver like beads of dew; and her belt was of gold, shaped like a chain of flag-lilies set with the pale-blue eyes of forget-me-nots. About her feet in wide vessels of green and brown earthenware, white water-lilies were floating, so that she seemed to be enthroned in the midst of a pool.

Таким саме виразним є асоціативний опис негативних персонажів, які передусім асоціюються з чорним кольором, з непроглядною ніччю. Так у Толкієна описані зловісні Чорні Вершники:

The night deepened. There came the soft sound of horses led with stealth along the lane. Outside the gate they stopped, and three black figures entered, like shades of night creeping across the ground.

Конотативне значення під впливом художнього тексту може значно змінюватися з плином сюжету.

Завдяки наявності глибокого символічного значення у фразеологічній колористиці Толкієна, значення кольору або його зміни може вказувати не лише на приналежність персонажа до злих чи добрих сил, а й на головні риси його особистості, на їхній розвиток. Наприклад, на початку роману вже згаданий чарівник Саруман відомий нам як Білий Маг, тобто захисник Добра. Наприкінці другого роману трилогії він через власну зраду втрачає і силу, і авторитет, і стає *Saruman of Many Colors* – тобто всім, і водночас нічим. Натомість, Гендальф, інший чарівник, який спочатку відомий як *Gandalf the Grey*, сам стає Білим Магом:

They all gazed at him. His hair was white as snow in the sunshine; and gleaming white was his robe; the eyes under his deep brows were bright, piercing as the rays of the sun; power was in his hand.

З цієї хвилини роль Гендальфа в сюжеті значно змінюється.

Таку саме зміну асоціативно-символічного значення спостерігаємо у назві великого лісу Greenwood the Great, який одразу ж перетворюється на Mirkwood, коли в ньому оселяється злий чаклун.

З точки зору структури фразеологізми з колоративами у Толкієна поділяються на:

1. Ті, які використовуються у складі складних слів (Greenwood the Great, Greyflood).

2. Ті, які входять до складу фразеологізмів (the White Council). Такі фразеологізми в основному субстантивні, тобто відіменникові, але зрідка застрічаються і прономінативні (займенникові) – the Black One.

За класифікацією ідіоматичних виразів, запропонованою В.Виноградовим, серед колоративної ідіоматичної лексики у Толкієна переважають фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення; фразеологічних зрощень практично немає. Це не є дивним, оскільки історія народів Середзем'я, яка у Толкієна представлена у формі створених ним самим квазі-історичних документів [5], в силу об'єктивних причин не є достатньо довгою, щоб встигнути сформулювати фразеологічні зрощення.

І, нарешті, важливим є те, що невід'ємною частиною світобудови у творах Толкієна є, зокрема, ельфійські мови. У двох з цих мов (Квенья та Сіндарін) ряд основних кольорів представлений повністю, причому на їх основі будується майже половина власних назв, наприклад, Nimloth – біла квітка, Legolas – зелений лист. Це дозволяє віднести власні назви, утворені таким чином, до фразеологізмів.

Зіставний аналіз показує специфічність ідіоколом творчості Роулінг. Одрозуміти варто відмітити, що твори письменниці не дають стільки матеріалу для аналізу, як епічна міфологія Толкієна. З одного боку, окремо взяті колоративи можна характеризувати тими самим чотирма шарами значень, які ми розглядали на попередніх сторінках, а з іншого, напевно, в силу особливості лінгвістичного світогляду самої Роулінг, колоративи відносно рідко фіксуються у фразеологізмах.

Головна відмінність ідіоматичного використання колоративів у Роулінг полягає у наступному: незважаючи на те, що Толкієн черпав з глибокої мудрості язичницьких вірувань, передусім скандинавських і кельтських, у більшості випадків антагоністичні колоративи (насамперед пара чорний – білий) трактуються з християнської точки зору. Це не є дивним, оскільки Толкієн був глибоко віруючою, релігійною людиною. У Роулінг спостерігаємо ідентичні толкієновим шари архетипових значень – язичницький і християнський. Різниця полягає у тому, що дохристиянська мовна свідомість у більшості випадків виступає як первинна, християнська – як вторинна.

Оберемо для розгляду наступні вісім роулінгівських колоративних ідіом, які можна віднести до найчастотніших і концептуально вагомих:

1. the Black family (родина Блеків)
2. Phineas Nigellus (один з членів родини Блеків)
3. Albus Dumbledore (директор школи чаклунства Хогвартс)
4. The Dark Lord (головний антагоніст Волдеморт)
5. The Dark Mark (знак Волдеморта)
6. Gryffindor (один з факультетів Хогвартса, на якому навчався Гаррі)
7. Rubeus Hagrid (один з викладачів Хогвартса)
8. Rufus Scrimgeour (Міністр Магії)

Очевидно, що для першого, другого, четвертого та п'ятого фразеологізму наскрізними є кольори black, dark (Nigellus походить від латинського niger, що означає «чорний», звідси Nigellus – «трохи чорний», «чорнуватий»). Ім'я Albus походить від латинського прикметника albus, який означає «білий». Назва Gryffindor походить від двох слів – griffin (давня назва левоподібної міфічної істоти грифона) та французького d'or, що означає «золотий». Нарешті, прикметники rubeus, rufus в перекладі з латини означають «червоний» та «рудоволосий».

Очевидно, всі перераховані вище ідіоми, окрім четвертої та шостої, є ономастичними. За формою всі вони, окрім шостої, є фразеологізмами (а не складними словами). Четвертий і п'ятий фразеологізм, за В.В. Виноградовим, є фразеологічними єдностями, решта – фразеологічними сполученнями.

Особливо цікавим з точки зору ідіоматичності є перший фразеологізм - the Blacks (родина Блеків). Відомо, що чорний колір часто асоціюється з негативними, шкідливими явищами в житті людини. Спершу усі негативні асоціації, міцно закріплені за цим колоративом, знаходять підтвердження: Сиріус Блек – найкраще відомий нам представник родини Блеків – це в'язень-втікач, який полює на Гаррі, і до того ж вміє перекидатися на чорного собаку, який також відомий у міфології як зловісний Grim:

But Harry continued to stare at the front cover of the book; it showed a black dog large as a bear, with gleaming eyes. It looked oddly familiar...

На цій стадії встановлюються ідіоматичні зв'язки, які пов'язують образ Блека з тим, що викликає страх, депресію, манію переслідування – тобто психічними феноменами, пов'язаними з негативними емоціями: the black dog, to have a black dog on one's back, to be dogged.

Дещо пізніше Роулінг пропонує читачам опис Grimmauld Place (Grim Old Place), фамільного маєтку Блеків, про який Гаррі подумав:

Harry's bewilderment deepened with every step he took. What on earth were they doing in a house that looked as though it belonged to the darkest of wizards?

Цей епізод лише поглиблює наше уявлення про родину Блеків як про похмурих, відлюдькуватих, зверхніх чарівників. Дивним чином така характеристика зовсім не справджується для головного персонажа-Блека – Сиріуса, ім'я якого тлумачиться як «яскравий, світосяйний» (Сиріус – найяскравіша зірка зоряного неба, альфа сузір'я Великого Собака). Зрештою

виявляється, що «світла» сутність Сиріуса сильніша за його Блеківське походження, і він стає покровителем і другом Гаррі.

Отже, чорний колір у творах Роулінг є найбільш амбівалентним для асоціативно-інтегративних процесів. Інші кольори, наприклад, білий і червоний, є більш цілісними, але не менш цікавими для дослідження. Наприклад, назва Gryffindor, як вже було сказано, асоціативно пов'язана з образом золотого лева, який для багатьох міфологій, особливо південних, є наскрізним. Цей зв'язок знаходить цікаве відображення у символіці гербу факультету Gryffindor, на якому зображений золотий лев на червоному тлі – символ мужності, вірності і благородства.

Таким чином, здійснивши аналіз колоративів за трьома основними класифікаціями: семантичною, структурною та класифікацією за рівнем мотивації, ми можемо зробити висновок, що незважаючи на деяку спільність законів використання колористичних фразеологізмів у творах Дж.Р.Р. Толкієна та Дж. К. Роулінг, між ними є суттєва різниця, яка, зокрема, пояснюється різною питомою вагою язичницьких та християнських канонів у художньому світі їхніх творів.

З точки зору семантичного аналізу, основне смислове навантаження, через яке реалізується, зокрема, ідея протистояння сил Добра і Зла, на яке покладається пояснення еволюції внутрішнього світу головних персонажів – покладається на колоративи white, black, red, golden, green. Найчастіше вони актуалізуються в ономастичних та топонімічних фразеологізмах, що набувають глибокого інтегративно-асоціативного або символічного значення. За структурною ознакою як у Толкієна, так і у Роулінг, переважають фразеологізми, а не складні слова, а за рівнем мотивації основну частку колористичних ідіом складають фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

Список використаної літератури

1. J.K. Rowling. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban. 2. J.K. Rowling. Harry Potter and the Order of the Phoenix. 3. J.R.R. Tolkien. The Lord of the Rings. 4. J.R.R. Tolkien. The Silmarillion. 5. Виноходов Д.О. Толкинистика - принципы и проблемы методологии. <http://www.daereth.net/arda/vinokhodov/tolk.htm> 6. Карпенгер Х. Дж.Р.Р. Толкин. Биография. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 432 с. 7. Соколова А. Аллюзивные толкования имен персонажей книг Дж.К. Роулинг www.hp-theories.ru 8. Тресидлер Д. Словарь символов. М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – с. 122-123. 9. Там же, с. 23. 10. www.daereth.net – The Archives of Middle-earth 11. www.hp-theories.ru – Сокровищница волшебных теорий Поттерианы 12. www.mugglenet.com – Muggle Net.